

ทรรศนะในการนิยามว่าใครคือชนชั้นกลางในสังคมไทย

แม้คำ "ชนชั้นกลาง" จะมีใช้ของใหม่สำหรับสังคมไทย แต่ก็ไม่มีใครในพุทธศตวรรษที่ 24 มีสำนึกถึงความเป็นชนชั้นกลางปรากฏให้เห็นชัด (นครินทร์, 2528:13) การกล่าวถึงชนชั้นกลางมีปรากฏให้เห็นครั้งแรกในบริบทของศัพท์เก่าว่า "เชื้อคหบดี" (middle class) (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ศ.4/26 อังในวิทย์ วิชาเวศย์, 2526:46) และต่อมาก็แพร่หลายในบริบทของกลุ่มผู้มีอาชีพที่หลากหลายในกิจกรรมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ อาทิ นักกฎหมาย เสมียน นักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ภาพการต่อสู้ดิ้นรนของบุคคลที่มีชีวิตโดยกำเนิด แต่มีความมานะบากบั่น เพียรพยายามในการสร้างตนเอง เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักเสียสละ และมีความยุติธรรม ภายใต้การเรียกตัวเองว่า "คนชั้นกลาง" มีปรากฏครั้งแรกในปี 2472 โดยนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์รุ่นใหม่ชื่อ "คณะสุภาพบุรุษ" (นครินทร์, 2528:129) ทั้งหมดนี้อาจแสดงให้เห็นภาพความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้คำ "ชนชั้นกลาง" ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยได้ แต่ก็ไม่สามารถให้คำอธิบายเกี่ยวกับความหมายของคำ "ชนชั้นกลาง" ที่ใช้ในสังคมปัจจุบัน

งานที่กล่าวถึงชนชั้นกลางในสังคมไทยปัจจุบันส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการจัดแบ่งฐานะของคนจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัจจัยจากสถานการณทางอาชีพ และเห็นว่า มาตรฐานทางด้านจิตใจมีอิทธิพลต่อมาตรฐานการครองชีพน้อยมาก (อมรา, 2517:300) ที่เป็นเช่นนี้ด้วยอิทธิพลของเศรษฐกิจการเมืองโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้การต่อสู้ทางอุดมการณ์ในช่วงสงครามเย็น ระหว่างค่ายทุนนิยมกับค่ายสังคมนิยม ซึ่งไทยได้เลือกการพัฒนาตามแนวทางฝ่ายแรก ทำให้การพัฒนาของไทยเน้นการพัฒนาทางวัตถุ อาศัยการเติบโตขึ้นมาพร้อมกับการสร้างค่านิยมแห่งการบริโภคอย่างไม่สิ้นสุดหรือลัทธิบริโภคนิยม โดยมีผู้เชื่อว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มชนที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางสังคมทุนนิยม แสดงบทบาทเป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยม และที่สำคัญคือ ชนชั้นกลางสามารถแสดงอำนาจของตนในฐานะผู้บริโภค ผ่านการต่อต้านสินค้าบางชนิดหรือบุคคลบางกลุ่มบางพวกได้ (นิธิ, 4 มิ.ย. 2535:9) โดยคาดหวังว่าชนชั้นกลาง

จะสามารถเป็นกลุ่มนำในการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบเศรษฐกิจเสรี การเมืองประชาธิปไตย ขณะเดียวกันก็มีความไม่แน่ใจว่า ชนชั้นกลางที่แท้คิดจะทำเช่นนั้นจริงหรือไม่? หรือสงสัยว่าชนชั้นกลางอาจยังไม่เติบโตและเข้มแข็งพอจะทำเช่นนั้นได้?

3.1 การศึกษาเรื่องชนชั้นในสังคมไทยที่ผ่านมา

การวิเคราะห์สังคมไทยในอดีตให้ความสำคัญกับคน 2 กลุ่ม 2 ชนชั้น ได้แก่ "นาย" ผู้ซึ่งเป็นชนชั้นปกครอง และ "ไพร่" เป็นชนชั้นผู้ถูกปกครอง มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างคนสองชนชั้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่เรียกว่าระบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้ ขณะทำงานตามแนวคิดวิเคราะห์ของ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ (2527) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการยอมรับว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิใช่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ขัดแย้งกัน แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้อุปถัมภ์ (patron) และผู้รับอุปถัมภ์ (client) ได้ประโยชน์ร่วมกัน โดยผู้อุปถัมภ์มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองกับผู้รับอุปถัมภ์ ในทำนองเดียวกันที่ผู้รับอุปถัมภ์มีหน้าที่ต้องส่งส่วยและทำงานให้แก่ผู้อุปถัมภ์ตนเป็นการตอบแทน ส่วนงานตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองกลับมองปรากฏการณ์เดียวกันนี้เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ขัดแย้งกัน ผู้อุปถัมภ์ คือ ผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตที่อาศัยปัจจัยการผลิตเป็นเครื่องมือชุดรีดแรงงานส่วนเกินจากผู้รับอุปถัมภ์หรือผู้รับปัจจัยการผลิต (อุทัย, 2536: 168-170) โดยให้ระบบอุปถัมภ์เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมของฝ่ายตน แม้การวิเคราะห์ข้างต้นไม่สามารถชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีใดมีความเหมาะสมต่อการอธิบายสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมากกว่ากัน แต่วิธีคิดทั้งสองแนวทางต่างก็ยอมรับว่า การศึกษาเรื่องชนชั้นในสังคมไทยไม่อาจละเลยการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทั้งสองได้

ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แม้การศึกษาได้เริ่มให้ความสำคัญกับคนกลุ่มใหม่ ๆ โดยเฉพาะนายทุนและแรงงาน แต่ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงดำรงอยู่ทั่วไป ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงจากการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างนายหรือมูลนายกับไพร่ มาสู่การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์สัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ระหว่าง

กลุ่มในระดับชานาด้วยตนเอง (คิวริกซ์, 2527) กลุ่มข้าราชการระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา (สมปอง, 2520) กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ (เกริกเกียรติ, 2524/พรรณี, 2527) รวมแม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจ (สังคิด, 2523) และระหว่างนักธุรกิจภายในประเทศกับนักธุรกิจชาวต่างชาติด้วย (พรรณี, 2527) ฯลฯ การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นผลกระทบจากการวิเคราะห์ตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งมองว่าเบื้องหลังความสัมพันธ์เหล่านั้น มีการเอารัดเอาเปรียบผู้ไร้ปัจจัยการผลิตโดยผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตภายใต้ความพยายามซ่อนเร้นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มชน ผ่านวัฒนธรรมในสังคมที่เรียกว่า "ระบบอุปถัมภ์" อาจกล่าวได้ว่า แม้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ยังคงมีความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องชนชั้นอยู่ แต่การอธิบายรูปแบบความสัมพันธ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อกล่าวถึงชนชั้นปกครอง งานศึกษาช่วงก่อนปี 2475 เน้นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และขุนนาง แต่ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับมีการพิจารณาถึงคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น สามีขุน ผู้มีความรู้ความสามารถและได้ก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นผู้มีอำนาจทางการเมืองผ่านระบบรัฐสภา หรือนายทุน ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นต้น สำหรับพระมหากษัตริย์ แม้ต้องยุติบทบาทนำทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ในทางสังคมยังคงได้รับการพิจารณาว่ามีบทบาทนำอยู่ โดยเฉพาะหลังปี 2501 เมื่อสฤษดิ์ได้ใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างอำนาจทางการเมืองทางหนึ่ง (วรวิภา, 2531)

* อำนาจทางสังคมภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีลักษณะกระจุกกระจายอยู่ในคนหลายกลุ่มตามแหล่งพื้นที่ต่าง ๆ แตกต่างกันไป อาทิ การยอมรับผู้มีความรู้ความสามารถและสุจริตของคนในเขตเมืองศูนย์กลาง หรือการยอมรับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจและ/หรือการเมืองของคนในชนบทบางแห่ง เป็นต้น แต่นั่นก็ได้หมายความว่าพระมหากษัตริย์ได้ลดบทบาททางสังคมลงไป เหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการยุติปัญหาต่างๆ นับเป็นเครื่องยืนยันถึงการมีบทบาทนำทางสังคมของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

ในชั้นชั้นผู้ถูกปกครอง งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับไพร่ ช่างนา (และกุลีชาวจีน) แม้ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกรได้กลายเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับความสนใจอย่างมาก มีงานศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวกรรมกรด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น การขอเพิ่มเงินเดือนและโบนัส การคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การเรียกร้องให้ปรับราคาสินค้าเพื่อลดปัญหาการขาดทุนขององค์กร เป็นต้น การพยายามเข้าแทรกแซงขบวนการกรรมกรโดยรัฐ ฯลฯ แต่นั้นก็มิได้หมายความว่าการศึกษาเกี่ยวกับชาวนาได้ยุติบทบาทไป เพราะในช่วงเวลาเดียวกันนี้ มีงานจำนวนหนึ่งให้ความสำคัญกับชาวนาและเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ไม่น้อยไปกว่ากรรมกร นับตั้งแต่การศึกษารูปแบบวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของเกษตรกร การรวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวต่อปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของพวกเขา รวมไปถึงกระทั่งการเคลื่อนไหวข้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรมในรูปแบบเฉพาะที่เรียกว่า "กึ่งกรรมกร" ของชาวนาไทย ฯลฯ

นอกจากคนสองชนชั้นดังกล่าว ยังมีงานศึกษาถึงคนกลุ่มอื่น ๆ อยู่บ้าง บางส่วนก็มิได้ระบุถึงตำแหน่งชนชั้น บางส่วนก็ระบุถึงว่ากลุ่มคนที่กล่าวถึงควรจัดอยู่ในส่วนใดของโครงสร้างชนชั้น อาทิ การกล่าวถึงเทคโนโลยีแครตว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำนโยบายเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมตะวันตก ทั้งในฐานะที่ปรึกษาและผู้ปฏิบัติ แต่พวกเขาไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะนำเอานโยบายนี้ออกมาใช้เมื่อไหร่ ที่ไหน และอย่างไร (ผาสุก, 2534:25) โดยไม่กล่าวให้ชัดเจนว่าพวกเขาควรเป็นคนชนชั้นใด ขณะที่การกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างพ่อค้าย้อยชาวจีนกับลูกจ้างในกิจการรถไฟของจอร์ วิจิตรวาทการ (1979:1-2) ระบุว่าคนทั้งสองกลุ่มเป็นชนชั้นกลาง มีความแตกต่างอย่างสำคัญในปัจจัยทางด้านเชื้อชาติ อาชีพ และรูปแบบการดำรงชีวิต การปรากฏขึ้นของคนกลุ่มใหม่เช่นนี้ นับเป็นเครื่องสะท้อนถึงอิทธิพลของแนวคิดวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในสังคมที่เปลี่ยนไป

3.2 ทรรศนะในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย

การนิยามชนชั้นกลางมีรากฐานทางทฤษฎีที่น่าสนใจอย่างน้อยสองแนวทาง ได้แก่ การนิยามตามแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิส(ทั้งในระบบ 2 ชั้นชั้น และในระบบ 3 ชั้นชั้น) และการนิยามจากมุมมองของกลุ่มเวเบอเรียน ในสังคมไทย ขณะที่นักคิดส่วนใหญ่ยึดแนวทางในการนิยามชนชั้นกลางจากแนวทางในการวิเคราะห์ข้างต้น นักคิดจำนวนหนึ่งกลับอาศัยการอธิบายชนชั้นกลางจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ไทย โดยมีได้ยึดถือการวิเคราะห์ตามแนวทางหนึ่งแนวทางใดข้างต้นอย่างเคร่งครัด กลายเป็นกลุ่มนิยามตามแนวทางสังคมไทยนั่นเอง

3.2.1 การนิยามชนชั้นกลางของแนวคิดมาร์กซิสในสังคมไทย

มาร์กซิสในสังคมไทยที่เริ่มกล่าวถึงกลุ่มคนชั้นกลาง ได้แก่ งานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ นำโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2524) พวกเขาพยายามศึกษาบทบาทของกลุ่มบุคคลที่ทำการค้าในสังคมก่อนทุนนิยม หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "ระบบศักดินา" โดยเฉพาะช่วงที่ระบบศักดินาปะทะกับระบบทุนนิยมจากภายนอก นักคิดในกลุ่มนี้เชื่อว่าชนชั้นนายทุนไทยเป็นชนชั้นที่อ่อนแอและขาดความเป็นอิสระ การก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นนี้ต้องพึ่งพิงอยู่กับระบบศักดินา ทำให้นายทุนไทยไม่สามารถพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมได้ตามภาระหน้าที่ที่ควรจะเป็นในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ฉัตรทิพย์เคยกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า "ความขัดข้องของการเปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยมหรือระบบอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจากลักษณะบางประการของระบบดั้งเดิมและความคงเหลืออยู่นั้นสามารถดุดคลื่นความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นการดุดคลื่นความพยายามของชนชั้นกลางนั่นเอง" (ฉัตรทิพย์, 2530:125) นอกจากนี้ ฉัตรทิพย์ยังกล่าวถึงการใช้คำ"ชนชั้นกลาง"นี้ว่า เป็นการใช้ในบริบทที่เป็นกลาง ๆ สำหรับเรียกพวกกระฎุมพีหรือพวกนายทุน เพราะการใช้คำ"นายทุน"มักใช้ในความหมายของผู้มีทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของทุนจ้างแรงงานมาประกอบการ อันก่อให้เกิดผลผลิตที่สร้างส่วนเกินหรือกำไร ดังนั้น การใช้คำนายทุนจึงก่อให้เกิดความหมายทางลบ ในฐานะผู้ขูดหรือเอาไรด์เอาเปรียบ ขณะที่คำ"กระฎุมพี"

ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี สันสกฤต หมายความว่าถึง ผู้มีทรัพย์สินขนาดเล็กย่อย แต่มาร์กซิส์ไทยมักใช้ในความหมายของเจ้าของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทำให้การใช้คำระดมฟืนของฝ่ายมาร์กซิส์ไทยมีน้อยของความเป็น"ข้าส"อยู่มากเกินไป และมีความหมายไม่แตกต่างจากคำนายทุน (เล่มเดียวกัน, 126-128) แนวคิดเช่นนี้ชี้ชัดว่า ชนชั้นระดมฟืนเหล่านี้ก็คือชนชั้นกลางในสังคมศักดินา มีภาระหน้าที่ในการเปลี่ยนสังคมเข้าสู่ระบบทุนนิยม(แต่พวกเขาไม่ได้ปฏิบัติภาระนี้) และเมื่อสังคมได้เปลี่ยนจากระบบศักดินาเข้าสู่สังคมทุนนิยม ชนชั้นระดมฟืนเหล่านี้จะกลายเป็นชนชั้นผู้ควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น

เมื่อคนกลุ่มใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนปรากฏขึ้นในสังคมไทย อาทิ พนักงานขายประกัน นักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ เป็นต้น การนิยามว่าคนเหล่านี้ควรสังกัดอยู่ในชนชั้นใดจึงกลายเป็นสิ่งที่นักคิดจำเป็นต้องตระหนักถึง บ้างก็จัดให้พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุน บ้างก็ว่าพวกเขาสังกัดอยู่ในชนชั้นแรงงาน แต่ส่วนใหญ่กล่าวถึงพวกเขาว่าเป็นชนชั้นกลาง ทั้งนี้ การกล่าวถึงคำ"ชนชั้นกลาง"นี้หาได้มีนัยเฉพาะเช่นเดียวกับที่จักรทิพย์และคณะกล่าวถึงไม่

ผู้ที่เปิดศักราชใหม่ในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยม คือ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536) ผู้กล่าวถึงชนชั้นกลางไทยในฐานะของกลุ่มชนที่เป็นจริงทางสังคมดังนี้ .

. . . ชนชั้นกลางไทยเป็นผลผลิตจากระบวนการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยม ซึ่งมาจากข้างนอก และเริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน . . . พวกเขาเริ่มมีการพัฒนา"นโยบาย"และ"อุดมการณ์"ของตนเองให้ปรากฏชัด เพื่อบรรลุผลประโยชน์ของกลุ่มตน และเพื่อรักษาอำนาจที่มีเหนือชนชั้นแรงงาน และชาวนาชาวไร่. . . [แต่ก็]ไม่ใช่ผู้รับใช้ชนชั้นนายทุน หากแต่เป็นผู้สร้างสรรค์ระบบทุนนิยมมากกว่า . . . [และด้วยเหตุนี้] จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ชนชั้นกลางไทยเป็นพลังสำคัญในการช่วยผลักดันการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้ (ปรีชา, 2536:81-87)

ข้อความข้างต้นอาจไม่สามารถระบุชัดได้ว่า ชนชั้นกลางมีความแตกต่างจากชนชั้นอื่น ๆ อย่างไร? แต่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นภาพลักษณ์ว่า มีชนชั้นกลางดำรงอยู่จริงในสังคมทุนนิยม

ปัจจุบัน พวกเขามิได้สังกัดอยู่ในชนชั้นนายทุน และก็มีได้เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นแรงงาน แต่เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตอุดมการณ์ทุนนิยม และผลักดันให้อุดมการณ์ดังกล่าวขยายตัวอย่างกว้างและลึกในสังคม นั่นคือ ทำให้ทุกคนเชื่อถือในระบบทุนนิยม ซึ่งโฆษณาว่า "ระบบนี้เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถปรับปรุงสภาพของตนเองได้ ถ้าคนนั้นมีความรู้ความสามารถ [และด้วยวิถีคิดเช่นนี้จึงทำให้] การแสวงหาความรู้และความเชี่ยวชาญกลายเป็นอุดมการณ์ทางการศึกษาของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ด้วย" (เล่มเดียวกัน, 85)

ภายใต้ความคลุมเครือในการนิยามชนชั้นกลาง ปรีชาได้กล่าวถึงคนอย่างน้อยสองกลุ่มว่าสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง ได้แก่ ข้าราชการ และผู้ทำงานอยู่ในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย อาทิ นักบริหารระดับสูง ผู้จัดการ นักวิชาการ ผู้มีอาชีพทางการตลาด การธนาคาร การประกันภัยรวมแม้กระทั่ง ครู อาจารย์ ปัญญาชน สื่อมวลชน ฯลฯ (เล่มเดียวกัน, 83) และเชื่อว่า แม้ชนชั้นกลางไทยจะเป็นพลังสำคัญที่ช่วยผลักดันการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ แต่พวกเขาก็จะไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้ การนิยามเช่นนี้ได้ส่งผลให้เกิดคำถามว่า ชนชั้นกลางทั้งหมดได้ร่วมกันสร้างสรรค์ระบบทุนนิยมจริงหรือไม่? เพราะเท่าที่ผ่านมา การศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ในกลุ่มข้าราชการมักถูกพิจารณาว่าเป็นกลุ่มอนุรักษ์ มีความต้องการรักษาโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่คนกลุ่มน้อยได้เปรียบเอาไว้ มีส่วนสำคัญต่อการหล่อหลอมรัฐไทยให้มีลักษณะอำนาจนิยมและรวมศูนย์ ขณะที่ผู้ทำงานอยู่ในสาขาวิชาชีพที่หลากหลายมักถูกพิจารณาว่าเป็นกลุ่มก้าวหน้า คนเหล่านี้มีกำเนิดและขยายตัวขึ้นพร้อม ๆ กับระบบทุนนิยมสมัยใหม่ มีหน้าที่ชัดเจนในการส่งเสริมกระบวนการสะสมทุน การเคลื่อนไหวของพวกเขาจึงก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจเสรีและการเมืองระบอบประชาธิปไตย แต่สังคมไทยปัจจุบันเป็นสิ่งคมทุนนิยมแล้ว และในปรากฏการณ์ที่เป็นจริง การทำงานของข้าราชการบางส่วนได้ส่งผลผลักดันให้ระบบทุนนิยมไทยขยายตัวได้อย่างกว้างขวาง ภายใต้นโยบายที่ต้องการพัฒนาให้ประเทศไทยกลายเป็น "ประเทศอุตสาหกรรมใหม่" ดังนั้น คนทั้งสองกลุ่มคือ ทั้งพ่อค้ารายย่อย ผู้ทำงานในวิชาชีพและข้าราชการต่างมีความเหมาะสมที่ถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลาง

นักวิชาการมาร์กซิสไทยที่กำหนดว่า ชนชั้นกลางคือใครได้ครบถ้วนตรงกับปรากฏการณ์ที่เป็นจริงกว่านักวิชาการคนอื่น ๆ คือ วรวิทย์ เจริญเลิศ เขาเรียกชนชั้นกลางว่า "ชนชั้นนายทุนน้อย" กลุ่มชนที่อาจจะเป็น "พวกหัวรุนแรง ข้าราชการ ชาตินิยม [หรือแม้แต่] เทคโนโลยีแคสต์" ก็ได้

(2536:126) และนี่คือสิ่งที่วรวาทย์ชี้ให้เราเห็นว่า ชนชั้นกลางสามารถมีอุดมคติทางการเมืองแตกต่างกันได้ นอกจากนี้ วรวาทย์ได้กล่าวถึงการสลายไปของชนชั้นนายทุนน้อยตามการพยากรณ์ของมาร์ก เรื่องการล่มสลายของระบบการผลิตสินค้าขนาดใหญ่ใน The communist Manifesto และพร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นว่า ใน Capital มาร์กได้กล่าวถึงสาขาการผลิตที่ส่งผลให้มีการกำเนิดและพัฒนาขึ้นของ "แรงงานกินเงินเดือน" หรือเรียกกันในปัจจุบันว่า "แรงงานปกขาว" เป็นกลุ่มชนที่มีได้สังกัดอยู่ในชนชั้นกรรมาชีพโดยตรง เพราะไม่ได้เป็นผู้ผลิตมูลค่า แต่ก็ไม่ใช่ นายทุน เพราะไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และพวกเขาสามารถแสดงบทบาทแทนนายทุนในกระบวนการเพิ่มมูลค่าของทุน (เล่มเดียวกัน, 129) คำกล่าวเช่นนี้ช่วยยืนยันการมีอยู่จริงในสังคมทุนนิยมปัจจุบันของชนชั้นกลาง ซึ่งสอดคล้องกับการนิยามของปรีชา

วรวาทย์กล่าวสรุปชนชั้นกลางท่ามกลางพัฒนาการทุนนิยมของไทยได้อย่างดีมากว่า ในอดีตชนชั้นกลางหมายถึงเพียงกลุ่มคนที่มีอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะคนจีนอพยพ ประกอบด้วยพ่อค้ารายใหญ่ (ซึ่งคลี่คลายไปเป็นชนชั้นนายทุนในสังคมทุนนิยม) และพ่อค้ารายย่อย แต่เมื่อสังคมไทยเริ่มพัฒนาเข้าสู่ยุคทุนนิยม ภาคบริการได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วไม่น้อยไปกว่าภาคอุตสาหกรรม แรงงานที่เติบโตขึ้นจึงมิใช่ชนชั้นกรรมาชีพ แต่เป็นแรงงานในกลุ่มอาชีพใหม่ ๆ ในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย ดังนั้น ชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยมปัจจุบันจึงรวมตั้งแต่ ผู้ประกอบการรายย่อย พ่อค้ารายย่อย อาชีพอิสระ ปัญญาชน ข้าราชการ รวมทั้งพนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัทห้างร้าน เหตุที่พวกเขาถูกพิจารณาให้เป็นชนชั้นกลางเหมือนกันก็เนื่องมาจาก การมีพื้นฐานทางวัตถุ (รายได้และความมั่นคงในงาน) ใกล้เคียงกัน (เล่มเดียวกัน, 130-133)

อย่างไรก็ตาม ความไม่มั่นคงทางการเมืองที่ชนชั้นกลางแสดงให้เห็นในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยได้ส่งผลให้วรวาทย์ตั้งข้อสรุปที่อาจเป็นไปได้สองแนวทางสำหรับพวกเขา ดังนี้

ถ้าจะมองโลกในแง่ดีไว้ก่อน พัฒนาการทุนนิยมจะเปิดโอกาสใหม่ ๆ ให้กับประชาชนในด้านที่จะเรียนรู้เทคนิคการผลิตใหม่ ๆ ขณะเดียวกันทุกคนก็ต้องพัฒนาความถนัดของตนให้มีความหลากหลายขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของทุนในยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้น การจัดการฝึกอบรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการปรับแรงงานให้รองรับกับตลาดในอนาคต ตามแนวคิดนี้ ชนชั้นกลางจะสามารถปรับเปลี่ยนทางสังคม "ชนชั้น" จะถูกแทนที่ด้วยการวิเคราะห์ที่ชัดเจน

ชั้นของรายได้เป็นตัวกำหนดสถานภาพของชนในสังคม ชั้นชั้นกลางจะพัฒนาไปอยู่ใกล้เคียงกับชั้นชั้นนายทุนมากขึ้น หรืออีกด้านหนึ่งแนวคิดที่มองโลกในแง่ร้าย คือพัฒนาการของทุนนิยมจะทำให้ชนชั้นกลางมีฐานะใกล้เคียงกับชนชั้นกรรมกรชีพ เพราะถูกลดฝีมือ (deskill) ภายใต้อิทธิพลของการผลิตแบบใหม่ และหลายคนต้องกลายเป็นคนว่างงานสืบเนื่องจากการพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อสร้างการแข่งขัน (เล่มเดียวกัน, 142)

ตามการนิยามของวรวิทย์ ชนชั้นกลางนอกจากประกอบด้วย ข้าราชการและพนักงานอยู่ในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย ยังมีผู้ประกอบการรายย่อยเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางด้วย ที่สำคัญวรวิทย์ได้กล่าวถึงลักษณะเหมือน ๆ กัน (homogeneous) ของชนชั้นกลางว่า เป็นกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัตถุใกล้เคียงกัน และด้วยการแสดงบทบาทที่แตกต่างหลากหลายของพวกเขา บ้างก็เป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการทุนนิยม เช่น เกษตรกรรายย่อย ซึ่งขัดขวางการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต เพราะต่อต้านการเข้ามาของธุรกิจเกษตรแบบครบวงจร พ่อค้ารายย่อยที่ต่อต้านการพัฒนาขึ้นมาของห้างสรรพสินค้า หรือข้าราชการที่ติดติดกับระบบการทำงานแบบวันต่อวันแทนที่จะส่งเสริมการพัฒนาไปสู่รัฐที่ทันสมัย เป็นต้น ในบางขณะก็แสดงออกแบบก้าวหน้า เช่น เข้าร่วมในขบวนการฝ่ายซ้าย หรือสังกัดในองค์กรหรือพรรคการเมืองก้าวหน้า ซึ่งสามารถสะท้อนความใฝ่ฝันและผลประโยชน์ของพวกเขา เป็นต้น และบางครั้งก็อาจเป็นนักเสรีนิยมที่เรียกร้องประชาธิปไตยเพื่อแสวงหาข้อยุติความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดมาร์กซิสต์ (จากวรวิทย์, เพิ่งอ้าง: 133) สิ่งที่ปรากฏขึ้นได้ทำให้ขนาดของชนชั้นกลางถูกคาดเดาไปได้สองแนวทาง ซึ่งมีความแตกต่างกันแบบคนละด้าน อย่างไรก็ตาม วรวิทย์เองก็เชื่อเช่นเดียวกับปรีชาว่า แม้ชนชั้นกลางไทยจะเป็นพลังสำคัญที่ช่วยผลักดันการพัฒนากฎหมายใหม่ แต่พวกเขาจะไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้ ดังข้อความที่วรวิทย์กล่าวไว้ว่า "การที่จะเรียกร้องให้ชนชั้นกลางต่อสู้เกินเลยไปกว่าการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้านั้น อาจจะเป็นความคาดหวังที่ไม่สมจริงก็เป็นได้" (เล่มเดียวกัน, 139)

กล่าวโดยสรุปคือ การนิยามชนชั้นกลางภายใต้อิทธิพลของแนวคิดมาร์กซิสต์ในสังคมไทยมีการพิจารณาแบ่งแยกตามลักษณะสังคมออกเป็นสองช่วงเวลา ได้แก่ การนิยามชนชั้นกลางภายใต้สังคมศักดินา และการนิยามภายใต้สังคมทุนนิยม ซึ่งในปัจจุบันแนวทางฝ่ายหลังได้รับการยอมรับมากกว่า คือถือว่าผู้ประกอบการอาชีพที่หลากหลายและข้าราชการเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลาง เพราะ

เท่ากับยอมรับว่า การศึกษาโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยปัจจุบันได้ก้าวพ้นจากการศึกษาภายใต้สังคมศักดินาแล้วอย่างชัดเจน พัฒนาการก้าวต่อไปของชนชั้นกลางท่ามกลางสังคมทุนนิยมปัจจุบันจะเป็นอย่างไร? แนวทางหนึ่งที่มาร์กซิสไทยคาดเดาไว้ก็คือ ต้องไม่ใช่แนวทางที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของชนชั้นล่างแน่นอน

3.2.2 แนวคิดแบบเวเบอ เร็ยกับการนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย

งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดชั้นชนในสังคมไทยตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอ เร็ยนี้มีปรากฏอยู่ไม่น้อย และส่วนใหญ่มักเน้นเพียงการค้นหาเครื่องชี้วัดที่หลากหลายมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งกลุ่มชนในสังคมให้เป็นระเบียบเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในสังคมไทยตามแนวคิดแบบเวเบอ เร็ยก็ได้ให้ความสนใจกับการค้นหาความแตกต่างระหว่างชนชั้น หรือการศึกษาในระบบชนชั้น จูรี วิจิตรวาทการเป็นผู้หนึ่งที่น่าแนวคิดดังกล่าวมาใช้ โดยระบุชี้ว่า "หากกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางมีฐานะทางชนชั้นในลักษณะชั่วคราว หรือเป็นการดำรงอยู่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ ในช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคม การยอมรับว่ามีชนชั้นกลางในวัฒนธรรมไทยก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้" (Vichit-vadakan, 1979:17)

ชนชั้นกลางตามการนิยามของจูรี เป็นกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางระหว่างคน 2 ชั้นชั้น ได้แก่ ชนชั้นบน คือ กลุ่มที่มีกำไรรับสภาพโดยกำเนิด และ/หรือมีอาชีพที่ได้รับผลตอบแทนสูง มีเกียรติ และมีอำนาจพิเศษหรือการควบคุมเหนือประชาชนทั่วไป กับอีกส่วนหนึ่งคือชนชั้นล่าง ผู้ประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดเกียรติ มีรายได้น้อย และทำงานโดยใช้แรงงานกาย สำหรับ "ชนชั้นกลาง" ถูกกล่าวถึงว่าเป็นชนชั้นที่มีชีวิตการทำงานมั่นคง มีรายได้และสวัสดิการสูงและอาชีพที่ทำมักถูกยอมรับว่ามีเกียรติ (เล่มเดียวกัน: 8-10) แต่เนื่องจากงานของจูรีเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบชนชั้นกลางสองกลุ่ม คือ ชนชั้นกลางเชื้อสายไทย และชนชั้นกลางเชื้อสายจีน ทำให้งานศึกษามิได้ให้ความสำคัญกับชนชั้นอื่น ๆ ดังนั้น ในส่วนท้ายของงานจูรีจึงสรุปเพียงว่า ชนชั้นกลางชาวจีนมีการปรับตัวและถูกดูดซับให้กลายมาเป็นพลเมืองไทย (เล่มเดียวกัน, 310-311) ซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันว่ามีชนชั้นกลางดำรงอยู่ในสังคมไทยจริง แต่ก็มีได้กล่าวถึงว่า พัฒนาการก้าวต่อไปของชนชั้นกลางใน

สังคมไทยน่าจะเป็นเช่นไร? พวกเขาจะยังคงดำรงฐานะความเป็นชนชั้นกลางต่อไป หรือจะปรับตัวไปอยู่ใกล้เคียงกับชนชั้นอื่น?

จากการนิยามชนชั้นกลางของจูรี ทำให้มีคนสองกลุ่มถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นกลาง ได้แก่ พ่อค้าฮ้อย(ชาวจีน) และนักวิชาชีพเสรี(ชาวไทย) พวกเขามีลักษณะสำคัญที่เหมือนกันคือ เป็นคนทำงาน ความมั่นคงและความก้าวหน้าจึงเป็นสิ่งที่พวกเขาปรารถนา* แต่นั่นก็ได้หมายความว่า ฐานะของชนชั้นกลางสามารถพิจารณาได้จากมุมมองทางอาชีพการงานเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้ว ชนชั้นกลางยังมีลักษณะปลีกย่อยอื่น ๆ ร่วมกันอีกมาก ไม่ว่าจะเป็นการมีวิถีชีวิตแบบทันสมัย บริโภคเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือนมากมาย เป็นกลุ่มบริโภค(ที่มีอำนาจซื้อ)ขนาดใหญ่ แบ่งเวลาในการพักผ่อนอย่างชัดเจน ฯลฯ และที่สำคัญ การมีความรู้ทำให้พวกเขาสนใจปัญหาทางการเมืองและสังคมด้วย(จูรี, 2536:22-24)

เห็นได้ชัดว่า การศึกษาเรื่องชนชั้นกลางจากแนวคิดแบบเวเบอเรียนที่มีปรากฏในสังคมไทยแทบจะไม่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เรื่องชนชั้น แต่แนวคิดในการจัดแบ่งชนชั้นของกลุ่มนี้ก็มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการจัดแบ่งกลุ่มชนในสังคมปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการนำ "รายได้และความมั่นคงในงาน" มาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความเหมือนกันของชนชั้นกลาง ดังเช่นที่ปรากฏในงานของวรวีทย์ เจริญเลิศ

* เสน่ห์ จามริก ได้กล่าวถึงข้อสังเกตเกี่ยวกับวิกฤติชนชั้นกลางว่า ". . . ลักษณะมูลฐานซึ่งแสดงว่า คนๆ หนึ่งเป็นสมาชิกของชนชั้นกลางนั้น มิใช่อยู่ในฐานะของเขาในโครงสร้างลำดับขั้นของสังคม หากแต่อยู่ที่ทัศนคติของเขาต่อสังคมมากกว่าอะไรอื่น ถ้าเขามุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่ฐานะที่ด้อยลงในวงสังคม เขาก็จะนับเป็นชนชั้นกลาง. . . แต่เมื่อใดเขาชุดิที่จะแสวงฐานะที่ด้อยลงและคอยมุ่งมั่นแต่จะดำรงฐานะที่มีอยู่ เมื่อนั้นเขาก็ไม่ใช่สมาชิกของชนชั้นกลางอีกต่อไป เพราะเขาได้กลายเป็นพะวงอยู่กับอภิสิทธิ์และข้อจำกัดหวงห้ามมากกว่าการเปลี่ยนแปลง" (2535:32) เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับว่า งานและความก้าวหน้าคือสิ่งที่ชนชั้นกลางปรารถนา นั่นเอง

3.2.3 การนิยามชนชั้นกลางในบริบทของสังคมไทย

งานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ จัดว่าเป็นการนิยามชนชั้นกลางในบริบทของสังคมไทยที่สามารถทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ และบทบาทที่เป็นไปของชนชั้นกลางในสังคมไทยมีภาพลักษณ์ชัดเจนขึ้น แต่นิธิก็กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ". . . ต้องไม่ลืมว่า "ชนชั้นกลาง" เป็นแนวคิดหนึ่งซึ่งใช้ประโยชน์ในเชิงอธิบายได้บางประเด็น จะมีอยู่จริงในสังคมหนึ่ง ๆ หรือไม่ก็ไม่สำคัญนัก" (นิธิ, 2536:56) คำกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นชัดถึงการที่นิธินำเอาแนวคิดเรื่อง "ชนชั้นกลาง" มาใช้ประโยชน์ในการอธิบายปรากฏการณ์บางประเด็นแบบเป็นกลาง ๆ โดยมิได้ให้ความสนใจกับการพิจารณาว่ามีคนกลุ่มนี้ดำรงอยู่ในสังคมจริงหรือไม่ และนั่นก็ได้หมายความว่า การใช้คำ "ชนชั้นกลาง" ของผู้อื่นจะมีความหมายเช่นเดียวกันนี้เสมอไป

"ชนชั้นกลาง" ที่นิธิกล่าวถึง เป็นคนกลุ่มใหม่ซึ่งมิได้สังกัดอยู่ในแวดวงของผู้ปกครอง (ข้าราชการ) และชาวนา พวกเขาเป็นกลุ่มเอกบุคคคลที่มีทักษะหรือวิชาชีพเป็นทุนซึ่งมีมูลค่าในระบบการผลิตสมัยใหม่ และด้วยเหตุที่ความเป็นเอกบุคคคลดังกล่าวขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในตลาด ทำให้พวกเขาต้องการกฎหมายที่เป็นระเบียบ และมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้เป็นเครื่องมือกำหนดข้อผูกมัดพันธะสัญญาที่มีต่อกัน นอกจากนี้ ชนชั้นกลางยังสามารถสืบทอดสถานะ (หรือดำรงความเป็นชนชั้น) ของตนได้ด้วยทุนและ/หรือการศึกษาโดยไม่ต้องอาศัยชาติกำเนิดหรือวัฒนธรรมชุมชน ทำให้การเลื่อนชั้นภายในกลุ่มหรือออกไปจากกลุ่มมีอยู่มาก ส่งผลให้พวกเขาไม่ค่อยมีสำนึกในความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม และทำให้การมุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่ฐานะที่ดีขึ้นในวงสังคมอยู่เสมอกลายเป็นลักษณะเฉพาะของพวกเขา (เพ็งอ้าง, 50-56)

การนิยามของนิธิ ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดมาร์กซิสต์ซึ่งไม่ยอมรับให้ชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่ดำรงอยู่จริงในสังคม และส่งผลให้งานของนิธิคล้ายกับงานของกลุ่มนักคิดที่ให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นของวัฒนธรรมศักดินา ในอีกด้านหนึ่ง การนำระบบตลาดมาจัดแบ่งให้ผู้ประกอบอาชีพชั้นสูงและแรงงานปกขาวสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง เช่นเดียวกับนายทุนหรือกระฎุมพี กลับมีลักษณะคล้ายคลึงกับการนิยามตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียนที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสถานภาพทางสังคม (อันเป็นผลที่เกิดจากพันธะสัญญาตามกฎหมาย) อย่างไรก็ตาม

แม้การนิยามของนิธินี้ไม่อาจทำให้เกิดความกระจ่างชัดในทางทฤษฎี แต่ด้วยการนิยามเช่นนี้ทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์และบทบาทที่เป็นไปของชนชั้นกลางในสังคมไทยมีภาพลักษณ์ที่ชัดเจนขึ้น จึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีผู้ยอมรับการกล่าวถึงชนชั้นกลางในบริบทนี้อยู่ไม่น้อย

งานที่นิยามชนชั้นกลางในบริบทของสังคมไทยอีกชิ้นหนึ่ง คือ การกล่าวถึง "คนชั้นกลาง" ของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ในฐานะที่เป็นกลุ่มสังคม* ทางประวัติศาสตร์ว่า อยู่นอกกระบวนการ และเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตเมืองหลวง โดยกำหนดให้คนชั้นกลางประกอบด้วย กระจุกชนชั้น และผู้ประกอบอาชีพรับจ้างและวิชาชีพอิสระ (2528:13) แม้กลุ่มที่สังกัดอยู่ในคนชั้นกลางตามการนิยามเช่นนี้ไม่แตกต่างไปจากการนิยามของนิธินี้ และสังคมที่กล่าวถึงอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมแบบศักดินาเช่นกัน แต่ขณะที่งานของนิธินิศึกษาการจัดระเบียบชนชั้นในสังคมปัจจุบัน งานของนครินทร์กลับศึกษาในช่วงการเปลี่ยนระบอบการปกครอง และกล่าวถึงพลวัตของคนชั้นกลางไว้อย่างชัดเจนว่า "หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มสังคมคนชั้นกลางได้คลี่คลายไปเป็นชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นชนชั้นเจ้าสมบัติในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเป็นชนชั้นอื่น ๆ ในอีกหลายลักษณะ" (เล่มเดียวกัน, 16) หมายความว่า คนชั้นกลางตามแนวคิดของนครินทร์ได้กลายเป็นชนชั้นนายทุนในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน ซึ่งเป็นข้อสรุปที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ หาได้เป็นคนชั้นกลางตามที่นิธินี้กล่าวถึงไม่

* กลุ่มสังคม (social groups) ในที่นี้หมายถึง กลุ่มที่อยู่ในเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง ซึ่งพวกเขาตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีประสบการณ์ชีวิตคล้ายกันสัมพันธ์ต่อกัน มีสำนึกว่าตัวเองอยู่ในกลุ่มโดยมีค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดและลักษณะบางประการที่แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ พวกเขาต้องมีกิจกรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดและพิสูจน์ได้ในทางประวัติศาสตร์ (นครินทร์, 2528:11) ทั้งนี้ นครินทร์ได้แบ่งกลุ่มสังคมในช่วงเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองออกเป็นห้ากลุ่ม ได้แก่ เจ้านาย ข้าราชการ คนชั้นกลาง ราชนิก และผู้นำทางความคิดในระบอบใหม่หรือปัญญาชน

ในอีกด้านหนึ่ง นครินทร์ได้ชี้ชัดถึงการหลีกเลี่ยงความยุ่งยากและข้อถกเถียงอันอาจเกิดจากการใช้คำ "ชนชั้น" โดยการเลือกใช้คำ "กลุ่มสังคม" ในความหมายค่อนข้างเฉพาะ และมีนัยเช่นเดียวกับชนชั้นของ E.P. Thompson และชนชั้นตามแนวคิดทฤษฎีทางสังคมของ Max Weber (เล่มเดียวกัน, 12) ดังนั้น การนิยามชนชั้นกลางของนครินทร์จึงไม่อาจจัดรวมในกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์

วีระศักดิ์ สาเลศสถานนท์ นับเป็นบุคคลที่พยายามผสมผสานแนวคิดมาร์กซิสต์และแนวคิดแบบเวเบอเรียน เพื่อนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์เรื่องชนชั้นกลางในสังคมไทยได้ค่อนข้างชัดเจน นั่นคือ การนำแนวคิดแบบเวเบอเรียนมาจัดแบ่งให้ พ่อค้า นายทุน เป็นชนชั้นกลางเก่า และจัดให้คนงานปกขาวเป็นชนชั้นกลางใหม่ (วีระศักดิ์, 2518: 46) โดยกล่าวถึงเหตุผลในการพิจารณาให้คนเหล่านี้เป็นชนชั้นกลางเหมือนกันเนื่องมาจากมีสิ่งที่คล้ายกันคือ ความทะเยอทะยานจากส่วนตัว (Political Ambition) การนิยามเช่นนี้ไม่ได้มีส่วนคล้ายคลึงกับการนิยามของจรัสอยู่ไม่น้อย นั่นคือ ชนชั้นกลางเชื้อสายจีนอาจอนุโลมให้ถูกจัดอยู่ในชนชั้นกลางเก่า ส่วนชนชั้นกลางเชื้อสายไทยอาจจัดอยู่ในคนกลุ่มเดียวกับชนชั้นกลางใหม่

นอกจากการพยายามจัดแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ วีระศักดิ์ยังพยายามกล่าวถึงบทบาททางการเมืองของกลุ่มคนเหล่านี้ โดยมีข้อสรุปว่า (เล่มเดียวกัน, 48-49)

1. นักศึกษามหาวิทยาลัย เป็นกลุ่มที่แม้จะไม่มีรายได้ แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ในกลุ่มพวกเขา ก็จะเป็นลูกจ้างเอกชนหรือรัฐบาล ซึ่งเป็นคนงานปกขาวโดยสมบูรณ์ ประกอบกับ พวกเขาอาจใช้ความรู้ความสามารถเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง จึงอาจพิจารณาว่าพวกเขาคือต้นแบบของคนงานปกขาวก็ได้
2. ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจชั้นผู้น้อย เป็นกลุ่มที่ถูกมองว่ามีทัศนคติทางด้านอำนาจนิยม อนุรักษ์นิยม และวางตัวเป็นชนชั้นปกครอง แต่โดยเนื้อแท้แล้วพวกเขาเหล่านี้ก็ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต จึงถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของคนงานปกขาว
3. กลุ่มปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ แม้จะมีจำนวนน้อย แต่ก็นับเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางความคิดสูง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรี แต่ก็มีบางส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่ม "ซ้าย" หรือ "ขวา"

4. กลุ่มลูกจ้างเอกชน ประกอบด้วย ลูกจ้างบริษัท ห้างร้าน วิชาชีพต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้ชิดกับนายทุนที่สุด ส่วนใหญ่ในคนกลุ่มนี้มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรี

ความแตกต่างในทัศนคติทางการเมืองที่แสดงให้เห็น นับเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงอิทธิพลของแนวคิดแบบเวเบอเรียนมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคมไทยร่วมกับแนวคิดของกลุ่มมาร์กซิสต์ ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งนี้ วีระศักดิ์คาดหวังว่าแรงงานปกขาวจะ ". . . มีฝ่ายเลนเอนเอียงทางประชาชนอยู่บ้าง คือ ลักษณะเข้าข้างฝ่ายชนชั้นกรรมาชีพ ผู้ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ" (เล่มเดียวกัน, 49) แนวคิดเช่นนี้นับได้ว่าเป็นความแตกต่างไปจากการคาดเดาพัฒนาการชนชั้นกลางของนักคิดในกลุ่มมาร์กซิสต์ ซึ่งเชื่อว่า ชนชั้นกลางจะไม่ใช่ผู้ผลักดันการเปลี่ยนแปลงเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้ (ปรีชา, 2536:87)

จะเห็นได้ว่า การนิยามชนชั้นกลางจากทุกแนวคิดต่างมีความคิดเห็นเหมือนกันว่า "ชนชั้นถูกกำหนดโดยโลกของการทำงานและระบบเศรษฐกิจ" (เพ็งอ้าง:85) และชนชั้นกลางมีลักษณะสำคัญที่ เป็นคนทำงาน ความมั่นคงและความก้าวหน้าในทางการงานจึงเป็นสิ่งที่พวกเขาปรารถนาและไม่ว่าจะนิยามชนชั้นกลางจากแนวคิดทฤษฎีใด กลุ่มคนซึ่งถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยประกอบด้วยคนสองกลุ่ม ได้แก่ พ่อค้า (ราชช้อย) และคนงานปกขาว

3.3 พ่อค้าและคนงานปกขาว

การนิยามชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิด เรื่องชนชั้นที่สำคัญสองแนวทาง ได้แก่ แนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ และแนวคิดวิเคราะห์แบบเวเบอเรียน แนวคิดทั้งสองอาศัยเกณฑ์ในการจัดแบ่งกลุ่มชนทางสังคมแตกต่างกันคือ ขณะที่แนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์กำหนดชนชั้นจากความสัมพันธ์เกี่ยวกับปัจจัย แนวคิดแบบเวเบอเรียนกลับอาศัยอาชีพ รายได้ และสถานภาพทางสังคมเป็นเครื่องชี้วัดฐานะทางชนชั้น แต่ทั้งสองแนวคิดต่างก็พิจารณาให้พ่อค้า (ราชช้อย) และคนงานปกขาวสังกัดอยู่ในชนชั้นกลางเหมือนกัน

เหตุผลสำคัญที่ทำให้พ่อค้า(รายย่อย)และแรงงานปกขาวถูกจัดให้สังกัดอยู่ในชั้นชั้นกลางเหมือนกันคือ การเปลี่ยนไปของโครงสร้างระบบกรรมสิทธิ์ในสังคมทุนนิยมที่พัฒนาขึ้นมาอย่างสลับซับซ้อน อาทิ การยอมรับให้"ความรู้"เป็นทรัพย์สิน โดยออกกฎหมายลิขสิทธิ์ และกฎหมายสิทธิบัตรต่าง ๆ อันส่งผลให้กระบวนการผลิตหรือการผลิตนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งเคยเป็นส่วนรวมกลายเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล ความรู้ในกระบวนการดังกล่าวได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในตลาด ซึ่งผู้จดทะเบียนเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์สามารถนำมาขายในตลาดได้ ดังนั้น การที่แรงงานปกขาวเป็นผู้มีความรู้อันเป็นที่ยอมรับได้ในตลาด (ไม่ว่าจะเป็นเพราะได้รับการศึกษาในระบบ หรือผ่านการฝึกอบรม) พวกเขาจึงอาจถูกพิจารณาว่ามี"ความรู้เป็นทุน" เช่นเดียวกับพ่อค้ารายย่อยที่มี"เงินเป็นทุน" และด้วยทุนของคนเหล่านี้ไม่อาจสร้างสิทธิพิเศษให้กับผู้เป็นเจ้าของทุน พวกเขาจึงไม่อาจสังกัดอยู่ร่วมกับชนชั้นอภิสิทธิ์หรือชนชั้นบนได้

นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว พ่อค้า(รายย่อย)และแรงงานปกขาว ยังมีลักษณะร่วมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ มีอุดมการณ์ที่ต้องการผลักดันให้ระบบทุนนิยมเคลื่อนตัวไปได้กว้างและลึกในสังคมไทย และด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่ความหลากหลายในตรรกะคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไม่อาจบดบังภาพพัฒนาการของระบบทุนนิยม(ภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรี การเมืองประชาธิปไตยในรูปแบบ)

3.3.1 พ่อค้า

การศึกษาภายใต้อิทธิพลของแนวคิดมาร์กซิสต์ในระบบ 2 ชั้นชั้น พิจารณาให้พ่อค้าสังกัดอยู่ในชั้นชั้นนายทุน ซึ่งเมื่อสังคมพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว พวกเขาจะกลายเป็นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่การวิเคราะห์ในระบบสามชั้นชั้นกลับเชื่อว่าพ่อค้าดำรงตนเป็น"ชนชั้นกลาง"อยู่ในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน บ้างก็เรียกพวกเขาว่า "ชนชั้นนายทุนน้อย" บ้างก็เรียกพวกเขาว่า "ชนชั้นกลางเก่า"

แนวคิดมาร์กซิสในระบบ 3 ชั้นขึ้นเชื่อว่า ภาษาใต้สังคมศักดินา ชั้นชั้นกลางก็คือ พ่อค้าหรือนายทุน แต่เมื่อสังคมพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม พ่อค้าจำนวนหนึ่งสามารถเข้ายึดกุมอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง มีอำนาจพิเศษเหนือระบบเศรษฐกิจและ/หรือการเมือง พ่อค้ากลุ่มนี้อาจถูกเรียกขานว่า "พ่อค้ารายใหญ่" หรือ "ชนชั้นนายทุน" ขณะเดียวกัน มีพ่อค้าจำนวนหนึ่งมิได้ก้าวขึ้นเป็นพ่อค้ารายใหญ่ และมีได้ตกชั้นไปอยู่ร่วมกับชนชั้นกรรมาชีพ ประกอบกับมีพ่อค้าอีกจำนวนหนึ่งถือกำเนิดและขยายตัวขึ้นภายใต้พัฒนาการทุนนิยมสมัยใหม่ ที่เห็นได้ชัดที่สุดได้แก่ นักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "นักเล่นหุ้น" นั่นเอง กลุ่มคนที่สามารถดำรงฐานะเป็นพ่อค้ารายย่อยเหล่านี้ บ้างก็ถูกเรียกขานว่า "ชนชั้นกลาง" บ้างก็ถูกเรียกขานว่า "ชนชั้นนายทุนน้อย" แต่ไม่ว่าพวกเขาจะถูกเรียกขานว่าอย่างไร มาร์กซิสไทยก็เชื่อว่า แม้คนกลุ่มนี้จะ เป็นพลังสำคัญที่ผลักดันการขับเคลื่อนของระบบทุนนิยม แต่การคาดหวังให้พวกเขาต่อสู้เพื่อชนชั้นล่างนั้นย่อมเป็นไปได้ยากมาก

"ชนชั้นกลางเก่า" คือ การเรียกขานพ่อค้าซึ่งถูกจัดให้อยู่ในชั้นชั้นกลางตามแนวคิดแบบเวเบอเรียน แต่การนิยามตามแนวคิดนี้ก็แทบจะไม่มีคำอธิบายในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความสับสนว่า ที่แท้ชนชั้นกลางเก่าตามแนวคิดแบบเวเบอเรียนได้กลายเป็นชนชั้นนายทุนภาษาใต้สังคมทุนนิยมตามแนวคิดมาร์กซิสดั้งเดิม หรือยังมีบางส่วนดำรงตนเป็นชนชั้นกลางตามที่แนวคิดมาร์กซิสในระบบสามชั้นขึ้นนำเสนอไว้ คำตอบได้แสดงชัดตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการจัดแบ่งชั้นชน กล่าวคือ กลุ่มนักคิดตามแนวทางแบบเวเบอเรียน ส่วนใหญ่พยายามจัดระเบียบชั้นชนโดยอาศัยอาชีพเป็นปัจจัยสำคัญในการจำแนก เพราะเชื่อว่า อาชีพสามารถสะท้อนให้เห็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคมไปพร้อม ๆ กัน ด้วยเหตุที่นักคิดตามแนวทางเวเบอเรียนไม่สามารถแก้อีกกล่าวหาที่ว่า "การจำแนกประชากรตาม [กลุ่มอาชีพ] มีข้อบกพร่อง เพราะทำให้ชนชั้นหนึ่งหายไปทั้งหมด นั่นคือ ชนชั้นนายทุน" (วรวีทย์, 2536: 127) ความพยายามกล่าวถึงพ่อค้าว่าเป็นชนชั้นกลางเก่าจึงขาดรากฐานในการอธิบาย และดูราวกับเป็นเพียงการนำเอาแนวคิดแบบมาร์กซิสมาประยุกต์ใช้กับการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อทำให้มองเห็นภาพการจัดระเบียบชั้นชนที่ชัดเจนขึ้น โดยมิได้เน้นย้ำว่า กลุ่มคนที่ถูกกล่าวถึงในแต่ละชั้นเหล่านั้นมีความเหมาะสมในฐานะที่เป็นชนชั้นหนึ่งในสังคมหรือไม่ ที่สำคัญ การนำแนวคิดในการจัดแบ่งชั้นชนแบบเวเบอเรียนมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ ส่วนใหญ่มิได้จำแนกว่าเกณฑ์ในการวัดรายได้ของคนต่างชั้นชนเป็นตัวเลขเท่าไร อาทิ การทำโพลต่าง ๆ อาจกำหนดว่า ชนชั้นกลางเป็นบุคคลที่มีรายได้ไม่ต่ำกว่า

15,000 บาทต่อเดือน แต่ก็มิได้ระบุว่ารายได้สูงสุดของคนชั้นนี้เป็นเท่าไร(เสาวรส, 7พ.ย. 2537 29) ปรากฏการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจที่ว่า ชั้นของรายได้คือตัวกำหนดสถานภาพที่สำคัญที่สุด และไม่มีชั้นชั้นนายทุนตามทฤษฎีระบบมาร์กซิสต์ในสังคมปัจจุบันแล้ว ดังนั้น การกล่าวถึงพ่อค้าในฐานะที่เป็นชนชั้นกลางเก่า จึงน่าจะไม่ได้แตกต่างไปจากการนิยามตามทฤษฎีระบบมาร์กซิสต์ในระบบสามชั้นชั้น

อาจกล่าวได้ว่า การนิยามให้พ่อค้าสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง โดยอธิบายผ่านแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ระบบสามชั้นชั้น มีความเหมาะสมและชัดเจนกว่าการกล่าวถึงจากทฤษฎีระบบเวเบอเรียน นั่นคือ การพิจารณาให้ชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่อยู่ตรงกลางระหว่าง ชั้นชั้นนายทุน (ซึ่งอยู่ข้างบน) และชนชั้นกรรมาชีพ (ซึ่งอยู่ข้างล่าง) ภายใต้สังคมทุนนิยม การนิยามให้พ่อค้ารายย่อยเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางเกิดขึ้นจากลักษณะแตกต่างที่สำคัญระหว่างพวกเขากับชนชั้นอื่น คือ การที่พวกเขายังพอมีเงินทุนและสามารถลงทุน (Investment) ทำให้พวกเขาไม่ต้องสังกัดอยู่ในชนชั้นล่าง แต่การลงทุนที่เกิดขึ้นมิได้เป็นตามรูปแบบของ "ทุน" (Capital) ทำให้ไม่สามารถขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากแรงงาน หรืออีกนัยหนึ่งคือ แม้จะมีการลงทุนแต่เนื่องจากมิได้มีการจ้างแรงงานในการผลิต การขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เฉกเช่นเดียวกับการลงทุนของนายทุนรายใหญ่ ดังนั้น พวกเขาจึงไม่อาจสังกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นบนด้วย

3.3.2 คนงานปกขาว

คนงานปกขาวเป็นกลุ่มชนที่มีความหลากหลายอยู่ในหลายสาขาวิชาชีพ นับตั้งแต่ปัญญาชนข้าราชการ ลูกจ้างในธุรกิจเอกชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือแม้แต่ นักศึกษาและผู้ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ และแนวคิดแบบเวเบอเรียน ต่างนิยามให้คนงานปกขาวสังกัดอยู่ในชนชั้นกลางเหมือนกัน แต่ก็นับได้ว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากการจัดแบ่งชั้นชั้นตามแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ดั้งเดิม ซึ่งพิจารณาให้ผู้ประกอบวิชาชีพที่หลากหลายสังกัดอยู่ในชนชั้นแรงงาน และจัดให้ข้าราชการเป็นชนชั้นปกครอง

แนวคิดแบบเวเบอเรียนได้แสดงชัดถึงฐานะของคนงานปกขาวว่าสังกัดอยู่ในชั้นชั้นกลาง โดยเชื่อว่า พัฒนาการเทคโนโลยีได้ทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ซึ่งผู้ทำงานในสาขาวิชาชีพใหม่เหล่านี้ก็คือ ชั้นชั้นกลาง กลุ่มชนซึ่งมีช่วงชั้นที่หลากหลาย และสามารถจัดแบ่งช่วงชั้นได้จากอำนาจตามสายงานบังคับบัญชา (authority) การพิจารณาเช่นนี้คงเปรียบได้กับการตั้งความคาดหวังทางบวกว่า ชั้นชั้นกลางได้ขยายตัวจนแทบจะไม่มีส่วนแตกต่างระหว่างชั้นชั้นกลางกับนายทุน ดังนั้นการวิเคราะห์ เรื่องชนชั้นจึงถูกแทนที่ได้โดยการพิจารณาฐานะของบุคคลจากชั้นของรายได้ แต่พร้อมกันนั้นก็มีการกล่าวถึงนักศึกษาว่าเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลาง ทำให้เกิดความสับสนว่าชั้นของรายได้เป็นคุณสมบัติของชนชั้นกลางจริงหรือ เพราะคงเป็นการไม่เหมาะสมที่จะพิจารณาให้นักศึกษามีชั้นของรายได้ของตนอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับคนทำงาน และนี่ย่อมหมายความว่า เกณฑ์ในการจัดแบ่งชั้นชนตามแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องชีวิตอื่นไม่น้อยไปกว่าเกณฑ์ด้านรายได้และอาชีพ อย่างไรก็ตาม ไม่มีงานตามแนวคิดแบบเวเบอเรียนบ่งชี้ว่า นักศึกษามีลักษณะร่วมอย่างไรกับชนชั้นกลางกลุ่มอื่น ๆ นอกจากกล่าวว่า นักศึกษาคือ "ต้นแบบ" หรืออนาคตของชนชั้นกลางเท่านั้น

สำหรับการนิยามตามแนวคิดแบบมาร์กซิส แม้ยังไม่สามารถระบุชัดถึงเส้นแบ่งระหว่างคนงานปกขาวกับชนชั้นกรรมาชีพ เพราะคนเหล่านี้เป็นผู้ขายกำลังแรงงาน (wage labour) เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเทคนิคและวิศวกรระดับกลาง กลุ่มชนที่อาจถูกพิจารณาให้สังกัดอยู่ทั้งในกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมาชีพ เพราะโดยแนวคิดในการวิเคราะห์แล้ว พวกเขาน่าจะสังกัดอยู่ในชนชั้นกรรมาชีพ แต่คุณสมบัติด้านอื่นพวกเขากลับนำสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง แต่ภายใต้ความสับสนที่เกิดขึ้น การจัดแบ่งชนชั้นกลางตามแนวคิดวิเคราะห์นี้ก็ระบุชัดว่า ชนชั้นกลางมีลักษณะเฉพาะที่เหมือนกันคือ มีพื้นฐานทางวัตถุ (รายได้และความมั่นคงในงาน) ใกล้เคียงกัน ดังนั้น ถ้านักเทคนิคและวิศวกรมีรายได้และความมั่นคงในงานเฉกเช่นเดียวกับคนงานปกขาว การพิจารณาให้พวกเขาสังกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพก็ย่อมเป็นการไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม แม้มาร์กซิสไทยยอมรับฐานะและบทบาทของชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน แต่ก็ยังเชื่อเฉกเช่นเดียวกับแนวคิดวิเคราะห์ของมาร์กซิสดั้งเดิมว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมที่แท้จริงเป็นหน้าที่ของชนชั้นล่างสุด ชนชั้นกลางมีหน้าที่เพียงส่งเสริมให้ระบบทุนนิยมเคลื่อนตัวไปได้อย่างต่อเนื่องเท่านั้น

การนิยามให้คนงานปกขาวเป็นชนชั้นกลางยังมีปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ มีบางส่วนในกลุ่มพวกเขาไม่อาจถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลาง ดังนี้

- ปัญญาชน ได้แก่ กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัย นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ รวมทั้งนิสิต นักศึกษา และผู้ทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน พวกเขาเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาตามแนวทางตะวันตก ส่วนใหญ่จึงถูกพิจารณาว่าเหมาะสมที่จะถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลาง แต่ก็ยังมีบ้างในกลุ่มพวกเขาที่เกิดปัญหาว่า สมควรจัดให้เป็นชนชั้นกลางจริงหรือ? อาทิ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (2434-2517) (ดูเพิ่มเติมใน นครินทร์, 2528) หรือม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือแม้แต่ นิสิต นักศึกษาที่มาจากครอบครัวนายทุนรายใหญ่ เป็นต้น

- ข้าราชการ มักถูกกล่าวถึงว่าเป็นเครื่องมือในการแสดงอำนาจของชนชั้นปกครอง โดยเฉพาะในกลุ่มข้าราชการทหารและตำรวจ ทั้ง ๆ ที่โดยเนื้อแท้แล้ว ข้าราชการส่วนใหญ่ก็ ดำรงชีวิตเฉกเช่นลูกจ้างทั่วไป มีอำนาจหน้าที่แต่เฉพาะตามสถานการณ์ในทางราชการ และเป็น กลุ่มชนที่มีฐานะทางชนชั้นที่หลากหลาย แต่ด้วยเหตุที่ในสังคมไทยไม่อาจแยกผู้มีอำนาจทางการเมืองออกจากผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจได้ และวัฒนธรรมอุปถัมภ์ซึ่งสืบทอดมาจากสังคมศักดินายัง ดำรงอยู่ทั่วไป ทำให้ข้าราชการไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นชนชั้นล่าง ทั้งนี้บางส่วนของข้าราชการ กลุ่มที่ยึดกุมอำนาจทางการเมืองได้ในแต่ละช่วงเวลา อาทิ กลุ่มผืน-เผ่า กลุ่มสฤษดิ์ เหล่านี้ได้ถูก พิจารณาให้เป็นชนชั้นบน ขณะที่ข้าราชการส่วนใหญ่ถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นชนชั้นกลาง

- ลูกจ้างในธุรกิจเอกชนและพนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นกลุ่มที่เคยถูกกล่าวถึงร่วมกันในฐานะผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกร แต่ในปัจจุบันส่วนหนึ่งของพวกเขาถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นชนชั้น กลาง เพราะพวกเขามีอาชีพ รายได้และ/หรือสถานการณ์ทางสังคมดีกว่าผู้ใช้แรงงานกลุ่มอื่น ๆ อาทิ มีรายได้และสวัสดิการสูง มีความมั่นคงในอาชีพการงาน ลักษณะงานถูกยอมรับว่ามีเกียรติ ฯลฯ อย่างไรก็ดี แม้พวกเขาจะไม่ค่อยมีปัญหาในการกล่าวถึงว่าเป็นชนชั้นกลาง แต่พวกเขาก็มี ปัญหาในการจัดลำดับชั้นและการจัดกลุ่มแนวความคิดอยู่ไม่น้อย

ภายใต้ความหลากหลายและปัญหา คนงานปกขาวถูกยอมรับว่ามีลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือ มิได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่มีความรู้หรือทักษะเป็นทรัพย์สินที่สามารถขายได้ในตลาด ทำให้ พวกเขาถูกพิจารณาเฉกเช่นเดียวกับเป็น "นายทุนน้อยใหม่" ในสังคม แม้พวกเขาจะเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางอุดมการณ์ แต่ส่วนใหญ่ในกลุ่มพวกเขาก็พอใจกับวิถีชีวิตในกระบวนการพัฒนา ของระบบทุนนิยม และการเมืองระบอบประชาธิปไตย (ในรูปแบบ) มีเป้าหมายสูงสุดในชีวิตอยู่ใน กรอบของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม (ภายใต้ลัทธิบริโภคนิยม)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แม้การวิเคราะห์ เรื่องชนชั้นตามแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ดั้งเดิมได้ถูกท้าทายเพราะการปรากฏขึ้นของกลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกขานว่า "ชนชั้นกลาง" แต่มาร์กซิสต์ไทยกลุ่มที่ยอมรับว่ามีชนชั้นกลางดำรงอยู่ในสังคมทุนนิยมปัจจุบันก็ยังเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมที่แท้จริงต้องเริ่มต้นมาจากชนชั้นล่างเหมือนดังการวิเคราะห์ตามแนวคิดมาร์กซิสต์ดั้งเดิม การนิยามชนชั้นกลางเป็นเพียงการพยายามอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แม้ทำให้ดูเหมือนมีการเปลี่ยนแปลงทางทฤษฎี แต่ในความเป็นจริง เป้าหมายของการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ คือ "ชนชั้นเพื่อการต่อสู้" สิ่งนี้ (การต่อสู้) ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์โครงสร้างชนชั้นตามแนวคิดนี้ มาร์กซิสต์ไทยยังคาดหวังว่า ชนชั้นล่างหรือชนชั้นกรรมมาชีพจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงในสังคมทุนนิยม

การวิเคราะห์ตามแนวคิดแบบเวเบอเรียน แม้สามารถทำให้เห็นภาพชนชั้นกลางอย่างชัดเจน แต่แนวคิดนี้ก็เน้นอธิบายเพียงการจัดระเบียบชั้นชนเป็นสำคัญ หากได้ให้ความสนใจกับบทบาทด้านการต่อสู้ทางชนชั้นดังเช่นแนวคิดมาร์กซิสต์ไม่ จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ แม้มีงานศึกษาตามแนวคิดนี้อยู่มากมาย แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่อาจสร้างผลกระทบต่อการวิเคราะห์ตามแนวคิดมาร์กซิสต์ได้

ในบทต่อไปเราจะพิจารณาถึง การปรากฏตัวของชนชั้นกลางในประวัติศาสตร์ไทยโดยสังเขป และวิพากษ์บทบาทหรือ "การต่อสู้" ของพวกเขา

